

Zeeuwse tekst, de korte is de uitgevaardigde oorkondetekst. Kruisheer betoogt dat tijdens het aanpassingswerk door de Zeeuwse ambachtsheren het ontwerp werd 'geradicaliseerd' — de macht van de Hollandse graaf werd sterker beperkt. Deze versie werd door een ervaren (Hollandse) kanselarijambtenaar opgeschoond en van passende formules voorzien, maar — duidelijk teken dat Floris ook na een verzoening met de Zeeuwse adel in een afhankelijke positie verkeerde — tevens nog wat aangescherpt, een gang van zaken die door Kruisheer voortreffelijk wordt ontleed. In hoofdstuk III heeft de auteur tenslotte de eerder door hem getrokken conclusies op wat gedecideerder toon tot een lopend verhaal samengevoegd. Voor liefhebbers van spuurwerk van deze aard maakte hij een aantrekkelijk boekje.

J. A. Kossmann-Putto

A.-J. A. Bijsterveld, J. A. F. M. van Oudheusden, R. Stein, ed., *Cultuur in het laatmiddeleeuwse Noord-Brabant. Literatuur. Boekproductie. Historiografie* ('s-Hertogenbosch: Stichting Brabantse regionale geschiedbeoefening, Historische vereniging Brabant, 1998, 159 blz., f35,-, ISBN 90 72526 38 4).

De aanbieding van de moderne editie van de vroeg-zestiende-eeuwse *Kroniek* van Peter van Os, toenmalig stadssecretaris van 's-Hertogenbosch, vormde op 30 en 31 mei 1997 de aanleiding tot het houden van een symposium waarvan de hier besproken bundel de neerslag bevat. Tien sprekers belichtten aspecten van de laatmiddeleeuwse cultuur van Noord-Brabant en de plaats van de *Kroniek* van Peter van Os daarin, met aan het eind de bewerkte versie van de toespraak die Wim Blockmans hield bij de aanbieding van de nieuwe teksteditie aan de gemeentesecretaris van Den Bosch.

Een deel van de artikelen in de bundel gaat over Noord-Brabantse schriftcultuur in de kringen van burgerij en adel, waarbij Herman Pleij in zijn bijdrage 'De late triomf van een regionale stadscultuur' (8-23) opmerkt dat stad, klooster en hof in cultureel opzicht niet al te sterk van elkaar gescheiden moeten worden, aangezien de stad alle andere cultuur in zich opnam en incorporeerde. In de andere artikelen van dit gedeelte wordt aandacht besteed aan 'Het literaire leven in Breda in de tweede helft van de veertiende eeuw' (Remco Sleiderink, 'Heer en meester op het kasteel van Breda', 24-36), de rederijders in Bergen-op-Zoom, Breda en 's-Hertogenbosch (Bart Ramakers, 'Rederijders en stedelijke feestcultuur in het laatmiddeleeuwse Noord-Brabant, 37-54), en het overschrijven en verluchten van boeken, vooral in kloosters en bij de Broeders des Gemenen Levens (Jeroen van de Ven, 'Het boekbedrijf van de Broeders van het Gemene Leven te 's-Hertogenbosch in de zestiende eeuw', 55-63, en Richard de Beer, 'Manuscriptproductie en randversieringen in Noord-Brabant. De karakteristieken van de kloosters', 64-74).

Bij het artikel van Remco Sleiderink wil ik opmerken dat zijn pleidooi voor het kasteel van Breda als plaats van ontstaan van het zogenaamde Haagse Liederenhandschrift mij niet overtuigend genoeg is, aangezien hij voorbijgaat aan de argumenten van Greet Jungman, in haar wel door hem aangehaalde artikel in *Millennium*, IV (1990) 107-120, dat het door en voor Mechteld van Gelre, echtgenote en later weduwe van hertog Johan I van Kleef, aangelegd zou zijn als een soort poëzie-album met bijdragen van haar vriendinnen en vrienden. De Duitse kleuring van de taal van veel gedichten in dit handschrift zou op deze manier veel vanzelfsprekender zijn dan in het betoog van Sleiderink. Dat het in de loop van de vijftiende eeuw in bezit van graaf Jan IV van Nassau was, die zijn voornaamste residentie in Breda had, bewijst niet dat het daar is ontstaan; de verklaring van Jungman dat het via Mechtelds achterneef Margaretha van der Marck, met wie zij nauwe betrekkingen onderhield en die gehuwd was met graaf Jan I van Nassau, in Nassaus familiebezit is gekomen, lijkt mij minstens even plausibel.

De Brabantse bundel gaat dan verder met de historiografie in verband met Peter van Os, waarbij het artikel van Tom Hage, 'Van zwanen en Trojanen, laatmiddeleeuwse origografie in Noord-Brabant' (75-88) een overgang vormt. Daarin worden de merkwaardige legenden omtrent de Trojaanse afkomst van de hertogen van Brabant en ook van de mythische held Brabon uit de doeken gedaan, evenals de rol van een zwaan die de Brabanders de weg naar Nijmegen zou hebben gewezen. Waarom juist Nijmegen, wordt overigens door Hage niet uitgelegd. We krijgen hier inzicht in botsende opvattingen over de mogelijke herkomst en legitimatie van heersersgeslachten, waarin ook een Noord-Brabantse auteur als Willem van Berchen (1472) zich niet onbetuigd blijkt te hebben gelaten. Diens stroomlijning van de wel zeer fantastische genealogieën werd overigens niet overgenomen door Peter van Os, die daarin geheel steunde op de nogal verwarde versie van de gedrukte *Alderexcellentste Chronike van Brabant* van 1497.

Aan aspecten van de *Kroniek* van Peter van Os zijn dan de volgende artikelen van de bundel gewijd: Jan Sanders over 'constructie en inhoud' (89-100), Geertrui van Syngel, 'Het dilemma van de typologie: stadskroniek versus gewestelijke kroniek' (101-109), Annemarie van Lith-Droogleeveer Fortuijn over 'De relatie tussen vorm en inhoud in de kroniek van Peter van Os' (110-121) en Robert Stein, 'De kroniek van Peter van Os en de Brabantse historiografie' (122-138). Het lijkt mij een beetje een spel van woorden of men deze kroniek nu een stadskroniek met gewestelijke uitbreiding of een gewestelijke kroniek met stedelijke bijzonderheden wil noemen (het dilemma van de typologie), aangezien Peter van Os uitging van oorkonden en andere door hem zelf verzamelde documenten die de privileges van 's-Hertogenbosch maar ook van heel Brabant bekrachtigden. Hij ordende ze per schepenaar van 's-Hertogenbosch en werd uitvoeriger in zijn berichtgeving naarmate hij dichter bij zijn eigen tijd kwam. Toch bleef hij tamelijk afstandelijk, wat zijn werk redelijk betrouwbaar maakt. Zijn kroniek is met andere hand voortgezet door een veel meer emotioneel betrokken auteur, wiens werk dan ook leesbaarder is.

Noord-Brabant was een laatkomer in de geschiedschrijving, zoals diverse auteurs van deze bundel onderstrepen. Ook op ander cultureel gebied liep Noord-Brabant achter bij Brussel en omgeving. Dat er desondanks nu aandacht is besteed aan dit achtergebleven gebied, mag verheugend worden genoemd. De uitvoerige bibliografie achterin de bundel, waarin ook werken zijn opgenomen die in de artikelen niet zijn geciteerd, zal nadere bestudering in de toekomst vergemakkelijken.

Johanna Maria van Winter

J. C. Sytsema, *De 17 keuren en de 24 landrechten in de Ommelander rechtshandschriften* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1998; Amsterdam: VU Boekhandel/Uitgeverij, 1998, x + 443 blz., f95,-, ISBN 90 5383 616 0).

Evenals schouten in het Oversticht en Gelre in de vijftiende en zestiende eeuw behoefte hadden aan een eigen handzame collectie van geldende rechtsregels, zo verging het ook de rechters in de (Friese) Ommelanden van Groningen. Het systeem waarbinnen de rechtspraak 'omging' onder de eigenaars van zogenaamde clauwgerechtigde boerenerven bracht kennelijk mee dat bij een veel groter aantal rechters een veel groter aantal van zulke verzamelhandschriften in gebruik is geweest dan elders in deze periode. Terwijl het aantal bewaard gebleven schoutenboeken uit de Nedersaksische streken beperkt is, schat de auteur van de hier besproken filologische dissertatie het aantal overgebleven Ommelander handschriften op twee à driehonderd. Het gebruik van de Friese taal was in de Ommelanden inmiddels uitgestorven, de toepassing